

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО СТОМАТОЛОГА

Я. А. Кульбашна, Я. П. Нагірний

*Національний медичний університет імені О. О. Богомольця,
ДВНЗ Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України*

PROFESSIONAL COMPETENCE FORMING MODEL OF FUTURE DENTIST

Ya. A. Kulbashna, Ya. P. Nahirnyi

*National Medical University by O. O. Bohomolets
SHEI "Ternopil State Medical University by I. Ya. Horbachevsky of MPH of Ukraine"*

Визначається і обґрунтовується поняття “професійна компетентність майбутніх фахівців у галузі стоматології”. На основі врахування специфіки змісту стоматологічної освіти, інформаційно-методичних, навчально-технологічних, оцінювальних і рефлексивних аспектів розроблено модель формування професійної компетентності майбутніх стоматологів, розглянуті принципи її функціонування, теоретичне, практичне значення, шляхи ефективного реалізації.

Defined and justified the concept of “professional competence of future dentists.” Given the dental education specific sense, methodological, technological, evaluative and reflective educational aspects, the professional competence model of future dentists is developed. The principles of it operation, theoretical, practical value through effective implementation is considered.

Вступ. Інтеграція України у світовий і європейський освітній простір неможлива без модернізації вітчизняної вищої освіти на засадах компетентнісного підходу, який визнано методологічною основою розбудови стратегії сучасної вищої школи, перспективним напрямом у професійній підготовці фахівців у системі професійної освіти [13, 17, 21]. Його упровадження вимагає розв’язання низки проблем, зокрема, теоретичного обґрунтування, концептуальних засад формування компетентного майбутнього фахівця, окреслення моделі випускника вищого навчального закладу як системи моделей його освітньо-професійної підготовки [3, 8, 10, 11, 13, 14].

Основна частина. Поняття “професійна компетентність” характеризує якісну теоретичну та практичну підготовленість майбутнього фахівця до виконання професійних обов’язків, сформованість його професійно важливих якостей, позитивне ставлення до майбутньої діяльності, набуття деякого досвіду, інтелектуальну, діяльнісну, психологічну здатність до цієї діяльності [17]. Крім того, дане поняття значною мірою відображає такий підхід до мети освіти, коли на перший план висунуто формування особистості, конкурентоспроможної на ринку праці, потенційні можливості майбутнього фахівця у динаміці їх розвитку, а знання,

уміння, навички зайняли другорядне місце, оскільки вони, при наявності відповідної мотивації, так чи інакше набуваються протягом неперервної професійної освіти. Такі погляди добре вкладаються у сучасну ідею неперервної освіти в умовах швидкозмінного ринку праці [1], але формування професійної компетентності фахівців медичної галузі має певні особливості і повинно бути направлено на розширення їх потенційних можливостей у нетипових, складних ситуаціях шляхом упровадження у медичну освіту новітніх педагогічних технологій, підвищення мотиваційного фактора, забезпечення компетентними педагогічними кадрами, активації інтернаціонального мислення. Це підтверджують погляди В. В. Ягупова [17] про необхідність конкретизувати поняття “професійна компетентність” до кожної професії, оскільки без цього важко стандартизувати підготовку майбутніх фахівців. Тому для обґрунтування стандартів професійної освіти, зокрема стоматологічної, важливо ідентифікувати компетентності, які повинні стати результатом навчання. При цьому доцільно звертатись до відомих базових компетентностей, визначених єврофахівцями [9].

У рамках компетентнісного підходу виявляється можливим окреслити контури моделі майбутнього фахівця, яка може бути представлена системою компетентностей. У ній закладені основні напрями досягнення повноцінного особистісного функціонування.

ня фахівця та його зростання у сучасному суспільстві [2, 6, 8]. Моделювання вважають, поряд з іншими [15], одним із ефективних методів пізнання і трансформації традиційної освітньої парадигми у компетентнісну, реалізації принципу неперервності освіти [3]. Тому у професійній освіті необхідно упроваджувати *модель майбутнього фахівця*, орієнтовану на формування професійної компетентності [18]. Моделі дають змогу презентувати педагогічний процес як цілісну систему – від постановки мети до отримання кінцевого результату [3, 18]. У наукових дослідженнях запропоновані різні варіанти моделювання у професійній підготовці, зокрема і в медичній галузі [4, 5, 20].

Як зазначає Н. Боярчук [3], наукові поняття “модель” і “моделювання” є важливими і водночас складними інструментами для педагогіки, оскільки вони упроваджені з інших галузей знань і мають ознаки нечіткості та розпливчастості. Їх тлумачать у широкому (як систему, що відображаючи об’єкт дослідження, здатна заміщати його так, що її вивчення дає нову інформацію про цей об’єкт) і у вузькому значенні (зображення певного явища за допомогою іншого, більш вивченого, яке легше зрозуміти). Вони можуть бути представлені у вигляді спрощених теорій, що дозволяють вивчати взаємозв’язки між різними чинниками або як схему будь-якого об’єкта, процесу або явища, що використовується як його спрощена заміна. Крім того, передають інформаційну сутність об’єкта моделі, засвідчуючи її багатогранність і широкий спектр застосування. Моделювання має складну природу, яка полягає у дослідженні об’єктів шляхом побудови моделей як гіпотетичних систем, що, хоч і розділені на якісно різні елементи, але пов’язані між собою.

Визначальними принципами моделювання є такі: збереження структурно-функціональної відповідності між моделлю і модельованим об’єктом (визначальний); цілеспрямованості та підпорядкованості меті; ієрархічної взаємообумовленості й узгодженості; реальності виконання; конкретності; передбачуваності; зворотного зв’язку стосовно стану досягнутого результату; функціонально-логічної структуризації; системності; суперечливості (єдність інтуїтивно-змістового та формального методів вивчення об’єкта); наочності; визначеності; об’єктивності; концептуальної єдності; інформаційної достатності. Таким чином, моделювання у професійній підготовці майбутніх стоматологів можна розглядати як дослідження алгоритму встановлення зв’язків між його сутнісними (понятійними, концептуальними, процесуальними) характеристиками, окремими аспектами навчально-виховного процесу, суб’єктами освітнього процесу й особливостями професійної діяльності.

Деякі сучасні теоретичні розробки щодо формування професійної компетентності у майбутніх фахівців та моделювання цього процесу досліджені у наукових працях вітчизняних учених [3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 14] та зарубіжній літературі [18, 19, 20, 21]. Попри значну кількість наукових робіт з даної тематики, існують протиріччя і відмінні погляди у розумінні цієї актуальної проблеми. Крім того, не виявлено таких досліджень стосовно вітчизняної вищої стоматологічної освіти.

Тому *метою* статті є науково-теоретичне обґрунтування поняття “професійна компетентність майбутніх стоматологів” і розробка структурно-компонентної моделі її формування.

Аналіз наукових праць і власного педагогічного досвіду дозволив конкретизувати дефініцію поняття “професійна компетентність” відносно майбутнього фахівця у галузі стоматології. Це інтегральна характеристика, яка відображає показник теоретичної і практичної підготовки, виражений у рівнях сформованості загальних і спеціальних компетентностей, професійно-важливих і особистісних якостей, що сприяють успішному виконанню професійної діяльності.

Для визначення рівня усвідомлення змісту поняття “професійна компетентність” серед майбутніх стоматологів нами проведено дослідження з даного питання серед студентської аудиторії випускного (2013–2014 рр.) курсу стоматологічного факультету НМУ ім. О. О. Богомольця (всього 240 осіб). За отриманими даними, 13,6 % опитаних зовсім не розуміє його сутності, 27,1 % не може дати навіть приблизного визначення, а 35,8 % – може окреслити лише в загальних рисах. Отже, значна частина опитаних зовсім далека від розуміння сутності і ролі компетентнісного підходу у професійній освіті, хоча майже половина студентів вважає, що правильно сприймає даний термін. Однак при аналізі тлумачень, наведених цими студентами, виявилось, що вони навіть не наближаються до істинного і зводять свої тлумачення лише до окремих вузьких характеристик: знання, уміння, відповідальності, розуміння, здатності, обізнаності у професійній проблемі, досвіду і т. д. Отримані дані демонструють нагальну необхідність активізувати розробку і упровадження доступних для розуміння матеріалів щодо проблеми формування професійної компетентності майбутніх стоматологів як серед студентів, так і серед викладачів. Для цього, з метою представити даний процес як єдину систему, направлену на підготовку конкурентоспроможного фахівця, ґрунтуючись на наукових роботах інших дослідників з проблеми моделювання освітніх процесів [3, 6, 7, 10], нами запропонована *модель* (далі –

модель) формування професійної компетентності майбутніх стоматологів (рис. 1). У ній відображається *цілісний педагогічний процес формування професійної компетентності майбутніх стоматологів з урахуванням сучасних підходів до професійної підготовки, спрямованих на оволодіння необхідними компетентностями, знаннями, вміннями, педагогічних умов та основних принципів досягнення поставленої мети*. Модель складається з декількох взаємопов'язаних структурних блоків, які відображають єдність основних аспектів навчального процесу, які досліджуються. Перший з них, *цільовий*, декларує мету – формування професійної компетентності майбутніх стоматологів (ПКМС) і визначає завдання, які необхідно виконати для її досягнення. Наступний, *базовий*, окреслює стратегічні шляхи досягнення мети у сукупності її складових, опираючись на існуючі професійні стандарти національної освіти і ті, інтернаціональні, що визначені прийнятними, а також теоретичне обґрунтування, концепцію, даного процесу. Розглядаються наукові підходи і принципи, на які опирається концептуальне бачення. Серед підходів, через упровадження яких розглядається модель, запропоновані такі:

- системний, спрямований на виявлення особливостей підготовки майбутніх фахівців стоматологічної галузі;

- особистісно-орієнтований, передбачає ефективну взаємодію між усіма сторонами педагогічного процесу, забезпечує оптимальний креативний розвиток особистості майбутніх фахівців;

- діяльнісний, має основним завданням розвиток теоретичної свідомості суб'єкта, сприйняття знань як усвідомлених переконань, розглядає різні види діяльності, які виконуються з метою досягнення кінцевого результату, вираженого у виробленні максимально професійного способу дії. Набуті знання стають засобом до відповідної дії, а той, хто навчається, – суб'єктом формування професійної компетентності;

- компетентнісний, передбачає використання модернізованих, відповідно до сучасних освітніх стандартів, змісту, методів, засобів форм і технологій навчання, направлених на формування необхідних компетентностей;

- аксіологічний, під яким слід розуміти системно-ціннісний підхід, заснований на “традиційних” і “нових” системах цінностей освіти, який є головним пунктом співвідношення нових підходів підготовки фахівця. Очевидна не тільки трансформація цінностей у ході історичного розвитку, але і їх органічний взаємозв'язок і взаємообумовленість;

- синергетичний – формування співробітництва між сторонами навчального процесу, нових уявлень про

механізми функціонування і розвитку самоорганізуючих і саморозвиваючих систем.

У третьому, *навчально-процесуальному* блоці, аналізуються складові успішного досягнення мети, а саме: педагогічні умови, які характеризують заходи для забезпечення максимального рівня сформованості професійної компетентності. Розглянуті нами складові моделі дозволяють враховувати різні чинники впливу (техногенні, соціогенні, професійно-змістові, індивідуальні) на освітній процес і констатувати отриманий освітній результат, виражений у набутій професійній компетентності майбутнього фахівця стоматологічної галузі, що відображає *результативний* блок.

Таким чином, запропонована модель містить механізми онтогенезу і філогенезу компетентнісного підходу у стоматологічній освіті, що дозволяє передбачати можливі зміни у системі професійної підготовки майбутніх стоматологів, викликані як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Основними принципами функціонування представленої моделі нами визначені такі:

1. *Адекватність* кінцевого результату поставленій меті і завданням.

2. *Технологічність*, яка полягає у практичній реалізації моделі через упровадження освітніх технологій, направлених на формування професійної компетентності майбутніх стоматологів.

3. *Динамічності*, забезпечує здатність розвитку і саморозвитку, відповідно до цивілізаційних змін суспільства.

4. *Варіативності*, дозволяє змінювати і доповнювати компоненти моделі новими структурами.

5. *Антропоцентризму* (студентоцентризму) – адаптація моделі до індивідуального розвитку конкретної особистості.

Вищевикладені дані дозволяють окреслити значення розробленої моделі.

Теоретичне:

- представлення процесу формування професійної компетентності як цілісної медико-педагогічної, відкритої, динамічної системи, здатної до саморозвитку і самовдосконалення,

- можливості внесення коректив у ланцюговий механізм побудови системи професійної підготовки майбутніх стоматологів: потреби суспільства → мета освіти → дії у вищому медичному навчальному закладі → результати.

Практичне:

- суб'єктна (антропоцентрична) орієнтація і забезпечення належного рівня функціональності усіх суб'єктів навчального процесу в динамічних умовах науково-технічного прогресу;

- створює можливість подальшого розвитку і взаємозв'язку між поняттями і явищами: “українська професій-

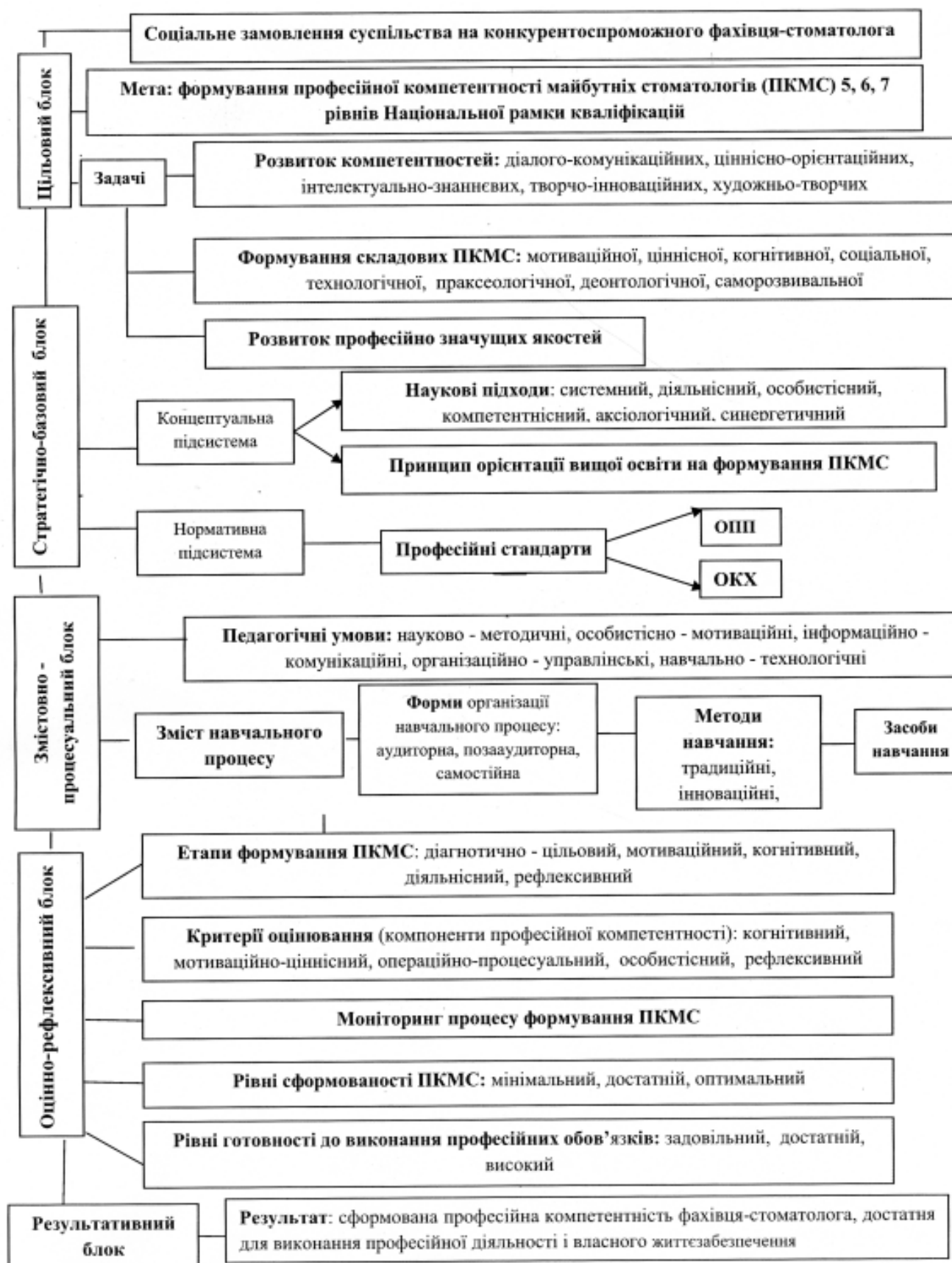

Рис. 1. Модель формування професійної компетентності майбутніх стоматологів.

на компетентність майбутнього стоматолога” “міжнародна професійна компетентність”, забезпечує здатність випускника творчо підходити до їх використання;

– забезпечує координацію зусиль у використанні досвіду вітчизняної і міжнародної педагогічної і професійної спільноти на загальносуспільному й індивідуальному рівнях для успішної реалізації компетентнісного підходу, як основи сучасної ефективної освітньої парадигми;

– сприяє усуненню суперечностей між раціональністю і духовністю завдяки формуванню мотиваційно-ціннісних і особистісних складових професійної компетентності майбутнього лікаря.

Однак, зазначимо, що реалізація моделі можлива за наявності суспільного консенсусу й усвідомлення суб’єктами навчального процесу необхідності змін, прозорої, логічно побудованої Національної рамки кваліфікацій [12].

Література

1. Артемов В. До питання категорій професійної зрілості, компетентності та готовності / В. Артемов // Проблеми освіти. – 2011. – № 66 (ч. 1). – С. 162–165.
2. Борисенко Л. Л. Формування науково-пізнавальної компетентності майбутніх економістів / Л. Л. Борисенко // Вища освіта України. – 2011. – № 3 (дод. 1). – С. 238–245.
3. Боярчук Н. Модель формування професійної компетентності майбутніх економістів / Н. Боярчук // Педагогічні науки. – 2013. – № 1(57). – С. 85–95.
4. Вітенко І. С. Психологічні основи професійної підготовки сімейного лікаря / І. С. Вітенко. – Харків : Основа, 2000. – 224 с.
5. Загричук Г. Я. Підготовка фахівців у вищих навчальних закладах України в сучасних умовах на основі компетентнісного підходу / Г. Я. Загричук, В. П. Марценюк, І. Р. Мишула // Медична освіта. – 2013. – № 1. – С. 8–11.
6. Зарубінська І. Б. Теоретико-методичні умови формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів економічного профілю : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. доктора пед. наук: спец. 13.00.04 / І. Б. Зарубінська. – К., 2011. – 36 с.
7. Коваль В. О. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. доктора пед. наук: спец. 13.00.04 / В. О. Коваль. – К., – 2013. – 40 с.
8. Кузьмінський А. І. Моделювання освітньо-професійної підготовки майбутнього фахівця в контексті компетентнісного підходу / А. І. Кузьмінський // Вища освіта України. – 2012. – Т. 1, № 3 (дод. 1). – С. 29–42.
9. Луговий В. І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні / В. І. Луговий // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2(63). – С. 13–25.
10. Максимова Л. П. Модель забезпечення якості професійної підготовки майбутніх економістів засобами інформаційно-комунікативних технологій / Л. П. Максимова //

Висновки. Таким чином, дослідження засвідчує, що запропонована модель – це спосіб формування конкурентоспроможного фахівця у галузі стоматології через активізацію навчально-пізнавальної діяльності та креативного розвитку особистості. Вона містить механізми онтогенезу і філогенезу компетентнісного підходу у стоматологічній освіті, що дозволяє передбачати можливі зміни у системі професійної підготовки майбутніх стоматологів, викликані як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Великою мірою її ефективне використання залежить від компетентності педагогічного складу вищого навчального медичного закладу. Тому перспективним для подальшого наукового пошуку є дослідження розвитку педагогічної майстерності викладача в контексті акмеології.

Педагогічний процес: теорія і практика. – 2013. – Вип. 2. – С. 130–138.

11. Постригач Н. О. Розвиток ключових компетентностей у системі вищої професійної освіти / Н. О. Постригач // Проблеми освіти. – 2012. – № 70. – С. 154–159.

12. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України № 1341 від 23 листопада 2011 р.

13. Сисоєва С. Освітні реформи: освітологічний контекст [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.kpi.kharkov.ua/JUR/TPUSS%202013_3_2.pdf

14. Тітаренко Н. Ю. Формування моделей професійних компетентностей / Н. Ю. Тітаренко // Вища освіта України. – 2013. – Т. 2, дод. 1. – С. 88–91.

15. Уваркіна О. Сутність і зміст професійної культури спеціаліста / О. Уваркіна // Вища освіта України. – 2005. – № 4. – С. 68–73.

16. Шубін О. Реалізація компетентнісного підходу у формуванні майбутніх фахівців як основа конкурентоспроможності сучасного ВНЗ / О. Шубін, І. Семенко, І. Пальцун // Вища освіта України. – 2011. – № 3. – С. 119–124.

17. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід у професійній освіті / В. В. Ягупов // Вища освіта України. – 2012. – № 3 (дод. 1). – С. 197–205.

18. Вербицкий А. А. Основная образовательная программа в контекстно-компетентностном формате / А. А. Вербицкий, А. С. Курилев, М. Д. Ильязова // Высшее образование в России. – 2011. – № 6. – С. 66–71.

19. Фомин Н. В. Компетентностная модель конкурентоспособного специалиста как ориентир высшего профессионального образования / Н. В. Фомин // Вестник Брянского государственного университета. – 2009. – № 1. – С. 82–88.

20. Jager P. Der Erwerb von Kompetenzen als Konkretisierung der Schlüsselqualifikationen – eine Herausforderung an Schule und Unterricht : Dissertation / P. Jager. – Passau : Lehrstuhl für Schulpädagogik, 2002. – 280 s.

21. Klieme E. Was sind Kompetenzen und wie lassen sie sich messen? / E. Klieme // Pedagogik. – 2004. – № 6. – С. 10–13.

Отримано 11.02.14